

Magdalena El Ghamari

Analiza dynamiki przemian kulturowych w Iraku

Obronność - Zeszyty Naukowe Wydziału Zarządzania i Dowodzenia Akademii
Obrony Narodowej nr 1, 64-78

2012

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach
dozwolonego użytku.

ANALIZA DYNAMIKI PRZEMIAN KULTUROWYCH W IRAKU

Globalizacja odnosi się do procesu integracji różnych społeczeństw i gospodarek. Zjawisko to obejmuje przepływ produktów, usług, pracy, finansów, informacji i swobodnego przemieszczania się ludzi.

Istnieje powszechny pogląd, że wzrost globalizacji nastąpił na początku 1980 roku. Jednakże porównanie lat 1870, 1914 z tymi tuż po II wojnie światowej wskazuje większy stopień globalizacji w pierwszej niż w drugiej połowie XX wieku. Podobne relacje wskaźników dostrzega się w stosunku do rozwoju handlu międzynarodowego i przepływów kapitałowych, a także migracji ludności do Stanów Zjednoczonych⁸⁴.

Pomijając okres pierwszej i drugiej wojny światowej, era globalizacji rozpoczyna się po 1945 roku na początku zimnej wojny. Kierowała nią rosnąca przewaga globalnej integracji gospodarczej, która zaczęła doprowadzać do większej współzależności między narodami. Dlatego też ogólny kierunek globalizacji po 1945 roku posiada tendencję wzrostową. Wzrost ten był nierównomierny, coraz bardziej pogłębiał przepaść pomiędzy bogatymi i biednymi krajami. Spowodowało to marginalizację niektórych państw, ich podmiotów prawnych oraz coraz większą przepaść społeczną. Na kontynencie europejskim oraz amerykańskim globalizacja objęła również obszar społeczno – kulturowy, w ramach którego zaczęły pojawiać się konflikty na tle narodowym, społecznym oraz międzykulturowym. Natomiast odmiennie wygląda dynamika przemian globalizacyjnych narodów arabskich oraz ich przemian społeczno - kulturowych.

Stąd też **celem** niniejszego artykułu w kontekście sytuacji problemowej jest określenie zmian pod wpływem przemian polityczno – militarnych w Iraku od objęcia władzy w 1979 roku przez Saddama Husajna do końca 2011r. Wnioski z analizy założeń prowadzonej operacji „Iracka Wolność” były podstawą sformułowania problemu wyrażonego w pytaniu: *jaki kierunek zmian społeczno – kulturowych wyznaczają operacje reagowania kryzysowego w kontekście zmian w metodach działań politycznych i militarnych?*

Wnioski z analizy współczesnych operacji i uwarunkowania ich prowadzenia udowadniają, że na ich charakter wpływają zmiany w stosunkach

⁸⁴ Zob., S. Stevenson, *Culture and Citizenship, A Theory*, Culture and Society series, University of Cambridge 2001, p. 48-55.

międzynarodowych oraz dynamika przemian kulturowych i społecznych. Nieodłącznym czynnikiem współistniejącym z uwarunkowaniami wielokulturowymi jest polityka zapewnienia zbiorowego poziomu bezpieczeństwa.

We współczesnych konfliktach dąży się przede wszystkim do rozwiązywania wszelkich sytuacji kryzysowych na drodze innej niż wojna. Jednak przykład Iraku pokazał, że wizja humanitarnych oraz dyplomatycznych działań się nie powiodła. Nadal stosuje się siły i środki walki zbrojnej do wspierania zamierzeń politycznych, które mają tworzyć warunki do zakończenia konfliktu. Zakłada się, że współczesne operacje, poprzez uzyskane efekty militarne, powinny powodować oczekiwany skutek polityczny lub społeczny. Natomiast cel operacji reagowania kryzysowego, którym było spowodowanie zmian w dotychczasowych systemach prawnym przeciwnika, by siłą dostosować przeciwnika do warunków współistnienia we współczesnym świecie staje się już nieaktualny⁸⁵. W idei operacji reagowania kryzysowego zapomniano o tym, by najpierw zrozumieć i poznać swojego przeciwnika – spróbować zrozumieć jego wartości, tradycje oraz świat, w którym funkcjonuje, a nie siłą ingerować i zmieniać. Efektem takich działań jest obecna sytuacja w Iraku, w którym przeważała tylko jedyna - zachodnia wizja przebiegu działań.

W teorii współczesnych operacji często podkreśla się, że w działaniach zbrojnych zmierza się do osiągnięcia zwycięstwa, które ma stworzyć podstawy do pokojowego współistnienia, co wymaga minimalnych strat po obydwu walczących stronach. Ale zapominamy, że to światowi gracze polityki międzynarodowej dyktują warunki oraz zasady pokojowego współistnienia. Ponadto ich polityka ze względu na posiadaną siłę nie przyjmuje do wiadomości innego sposobu rozwiązania konfliktu.

W 2003r. rozpoczęto wojnę w Iraku, która wzbudziła kontrowersje na całym świecie. Na arenie międzynarodowej doszło między państwami do konfrontacji dotyczących celu i zasadności konfliktu. Przykładem może być stanowisko Wielkiej Brytanii, która przekonuje swych obywateli do wojny w imię spłaty długów. Czy takie motywy powinny kierować demokratycznym i nowoczesnym państwem? W wielu państwach tworzenie i utrzymanie lojalności politycznej stało się konkurencją dla idei wspólności, lojalności oraz wizji wielokulturowego państwa. Uczestnictwo w koalicji zaprzeczyło założeniom lojalności etnicznej, religijnej i społecznej obywateli brytyjskich. Nastąpił konflikt interesów, który wywarł wpływ na zmiany w społeczeństwie brytyjskim. Akty przemocy oraz przestępstwa na tle rasistowskim nasiliły się w Wielkiej Brytanii w ciągu ostatnich pięciu lat, co potwierdza Europejska Komisja Przeciw Rasizmowi i Nietolerancji Rady Europy

⁸⁵ Zob., A, Czupryński (red.), *Przyszłe operacje „OPERNOW”*, Akademia Obrony Narodowej, Warszawa, 2009, s.14.

w najnowszym raporcie opublikowanym w Strasburgu⁸⁶. Z drugiej strony **każdego roku w Londynie ponad 3 tysiące dziewczynek zostaje obrzezanych, co ma miejsce w rodzinach imigranckich i jest związane z obyczajami i zwyczajami plemiennymi⁸⁷. Jest to fakt wzbudzający kontrowersję również w parlamencie brytyjskim⁸⁸. Wydaje się, że w naszym kraju polityka przyzwala na wszelkie ataki na chrześcijaństwo - krytykę czy przeklinanie imienia Chrystusa - byleby nie obrażano islamu⁸⁹.**

Czołowi politycy Europy Zachodniej przyznawali wielokrotnie w ostatnich miesiącach upadek polityki multikulturalizmu. Wynika to z faktu, iż rzeczywiście, Niemcy, Francuzi i Anglicy otwarcie deklarowali, iż nie są w stanie poradzić sobie z integracją imigrantów i tak zwanych *gastarbeiterów*⁹⁰. Zaś napięcia społeczne, mimo postępu, globalizacji oraz proklamowanych idei pokojowych, zamiast obniżyć się, rosną⁹¹.

Debata trwająca wśród społeczeństw europejskich jest niejednoznaczna. Na podstawie prowadzonych obserwacji można postawić tezę, iż ludzie wpadli w naiwny zachwyt nad różnorodnym i kolorowym światem, jednak nie ma to nic wspólnego ze świadomą polityką wielokulturowości⁹². W Europie Zachodniej mimo proklamowania wielokulturowości funkcjonuje jedynie polityka asymilacji, która akcentując różnice, spowodowała wzrost dezintegracji społecznej, nienawiść religijną oraz brak dialogu. Zapomniano o istocie „multikulti”⁹³, będącej przejawem uznania dla pluralizmu jako wartości samej w sobie oraz wielokulturowości, która zakłada harmonijny i uporządkowany pluralizm, czyli pojednaną różnorodność.

Największe napięcia dotyczą sfery arabskiej religijności oraz europejskiego wyzwolenia, które nie mogą się porozumieć i zamykają się wzajemnie na jakiegokolwiek próby dialogu i uzyskania kompromisu. Obecna sytuacja została zdeterminowana działaniami stabilizacyjnymi w Iraku i Afganistanie, wizją wprowadzenia demokracji na Bliskim Wschodzie oraz

⁸⁶ Por., <http://www.mojawyspa.co.uk/artykuly/26083/UK-Narasta-wrogosc-wobec-imigrantow>, (dostęp: 26.01.2012).

⁸⁷ Por., <http://www.mojawyspa.co.uk/artykuly/28469/UK-Tysiace-dziewczynek-czeka-obrzezanie> (dostęp: 26.01.2012).

⁸⁸ Wypowiedź jednego z członków parlamentu Wielkiej Brytanii.

⁸⁹ David Simpson – polityk demokratycznej partii UK (tłumaczenie własne na podstawie: <http://www.christiantoday.com/> (dostęp: 26.01.2012).

⁹⁰ Słowo zostało zaczerpnięte z języka niemieckiego, oznacza „pracownika gościnnego”. Pojęcie to zaczęło być powszechne stosowane od lat 50, gdy RFN sprowadzało pracowników z zagranicy, jako tańszą siłę roboczą.

⁹¹ Zob., Merkel says German multicultural society has failed". BBC. 2010-10-17. Retrieved 2010-10-17.

⁹² Ewenementem na skalę światową jest przykład Australii oraz Kanady, które wprowadziły rzeczywistą politykę wielokulturowości.

⁹³ Hasło oznaczające wielokulturowość oraz otwarte podejście do polityki. Po raz pierwszy pojawiło się wraz z niemieckimi ruchami w latach 1970 i 1980. Zostało spopularyzowane przez niemiecką Partię Zielonych, w późniejszym czasie zyskało popularność w całej Europie.

ciągłymi incydentami na tle religijno-kulturowym między muzułmanami a chrześcijanami w krajach europejskich.

Istotne jest, by pokazać, jak operacje reagowania kryzysowego wpłynęły na zmiany w Iraku. Zjawisko globalizacji, powszechny dostęp do Internetu, jak i migrujące społeczeństwa stanowią całokształt doświadczeń oraz opinii kształtujących arabską percepcję globalizacji, demokracji i zmian społeczno - kulturowych.

Operacja „Iracka Wolność” skoncentrowała wiele tysięcy wojsk różnej narodowości o różnych wartościach kulturowych. Do podstawowych celów operacji należało: obalenie reżimu Saddama Husajna oraz **ukonstytuowanie** proamerykańskiego rządu w Bagdadzie. Zasadność oraz istota postawionych celów operacji nie jest przedmiotem niniejszych rozważań, lecz kanwą wielu pytań. *Jakie zmiany kulturowe dokonały się w efekcie irackiej wojny? Jaka była sytuacja społeczno – kulturowa Irakijczyków za panowania Saddama i po jego obaleniu? Czy można zauważyć determinanty tych zmian w kontekście prowadzonych działań?* W 2000 roku szacowano, że ludności Iraku wynosi 22675617 osób. Arabowie stanowili około trzech piątych ludności, Kurdowie jedną piątą, a pozostałość to grupy społeczne podzielone na kilka grup etnicznych: Asyryjczyków, Turkmenów Irackich, Ormian, Persów, Żydów.

Kulturę narodu utożsamiają jej instytucje, wartości i normy zachowań, zakorzenione w historii i pamięci zbiorowej. Działania Stanów Zjednoczonych oraz sił koalicyjnych, wprowadziły zmiany w społeczeństwie irackim. Jednak zasady oraz normy postępowania, które zaczęły pojawiać się wraz z nowymi kontyngentami nie powodowały euforii ani zachwyty wśród Irakijczyków. Przeciwnie - Irakijczycy, poczuli zagrożenie i atak na swoją tożsamość, wartości oraz wolność. Dlatego też charakter irackiej tożsamości i kultury jest istotny nie tylko dla antropologów i archeologów, ale również dla polityków, wojskowych oraz badaczy tych zjawisk. Tym bardziej, że jest to obszar, gdzie od zawsze funkcjonowała kultura arabska i nigdy nie musiała walczyć o swoją pozycję w regionie.

Na pytania związane z tożsamością oraz kulturą, wielu Irakijczyków odpowiada, że ich kultura oraz tradycje stanowią kolebkę cywilizacji. Nawiązują swoją wypowiedzią do historii starożytnego dziedzictwa Iraku jako środka cywilizacji. W miarę występujących zagrożeń tradycja, historia oraz kultura na nowo odżywa i zdobywa licznych bardziej radykalnych zwolenników. Obecnie wiele reklam telewizyjnych i billboardów w Bagdadzie odnosi się do starożytnego dziedzictwa Iraku.

Wybitny historyk i socjolog iracki Ali Al - Wardi twierdził, że kultura Beduinów stanowiła podstawę społeczeństwa irackiego. Kulturę Beduinów cechują trzy zasadnicze elementy: plemiona, najazdy, rycerskość. Każdy z tych elementów jest określony przez pojęcie *taghalub*, czyli przewaga. Mentalność beduińska nakazuje, by pokazać siłę swojego plemienia, siłę

osobistą oraz poczucie wyższości nad innymi narodami. Wynikało to również z braku określonych zasad rozstrzygnięcia konfliktów. Wielokrotnie używano przemocy, by pomścić jakieś przestępstwo. Mimo to Beduini nigdy nie uważali, że te zjawiska to zagrożenia, konflikty czy też stan wojny⁹⁴. W kulturze Beduinów funkcjonuje pewna mądrość, mówiąca o tym, iż *wojna na pustyni jest rzeczywistością zaś pokój to zjawisko ulotne i nietrwale*. Myśl ta wyjaśnia w pewnym stopniu obydwie zjawiska. Zatem jest to stan, który nie jest utożsamiany z wojną, a naturalnym stanem rzeczy.

Na podstawie analizy materiałów źródłowych można skonstatować, iż społeczeństwo irackie przeżywa kryzys intelektualny, który przejawia się rozłamem struktur oraz relacji w społeczeństwie oraz ich stosunkiem do władz państwowych⁹⁵. Powoduje to powrót do korzeni oraz mentalności plemiennej, *to prawda, że zmienił się tryb naszego życia ... od nomadów do miejskiego stylu życia, migrujemy ze wsi do miast, ale nie prowadzi to do zmian w naszych umysłach oraz wartości koczowniczych*⁹⁶.

Istotny wpływ na dynamikę zmian kulturowych w Iraku w trakcie operacji miało porównanie do systemu, jaki panował przed i za czasów dyktatury Saddama Husajna.

W starożytności na terenach dawnego Iraku istniały państwa o wysoko rozwiniętej kulturze materialnej i duchowej, ze swoimi głównymi ośrodkami: Sumer, Babilonia i Asyria. Od XIII wieku Irak był centrum politycznym i kulturowym cywilizacji arabsko-muzułmańskiej ze stolicą w Bagdadzie. Dlatego też historia oraz starożytne dziedzictwo Iraku tak silnie wpłynęło na rozwój społeczno – kulturowy Irakijczyków.

Zmiana kulturowa była bardzo stopniowa i rozpoczęła się od 1979 roku, gdy kierownictwo irackiego skrzydła partii Al-Baas i przywództwo w kraju objął Saddam Husajn at-Takriti.

Już gdy Saddam był wiceprezydentem, odgrywał kierowniczą rolę w państwie. Od początku lat 70. był prawdziwym przywódcą – dzięki niemu dochodziło do podpisywania najważniejszych umów międzynarodowych (na przykład 1975 z Iranem) i rozwiązywania problemów wewnętrznych, w tym z Kurdami. Jednocześnie był jednym z głównych konstruktorów irackich służb bezpieczeństwa. Te i inne aspekty sprawiły, że jego imię budziło przerażenie u wielu Irakijczyków, zanim jeszcze Saddam objął stanowisko prezydenta.

Saddam przejął władzę w Iraku w 1979 roku, a jego zadaniem było utrzymanie jedności państwa, w którym dominowała niejednorodność etniczna oraz ciągła rywalizacja szyicko - sunnicka. Saddam utrzymywał stan

⁹⁴ Zob., Ali al-Wardi, *Lamahat Ijtima'yyay Fi Tarikh al-Iraq al-Hadith*, (tłumaczenie w własne) Beirut, Dar Ar-Rashed, 2005, s. 18-20.

⁹⁵ Zob., *Al-Jandul*, Al-Qadisiya, październik 2004.

⁹⁶ Por., *Al-Ghad*, Bagdad, marzec 2006.

stabilności Iraku tak, jak potrafił - siłą oraz terrorem, lecz były to metody akceptowane przez światową opinię publiczną przez większość okresu rządów Saddama.

W okresie panowania byłego dyktatora ukształtowała się w pewnym stopniu iracka kultura oraz społeczeństwo. Reformy S. Husajna objęły program nauczania, w którym największy nacisk położono na naukę historii. Wymagano od uczniów szkoły średniej, by zapamiętywali przemówienia z VII wieku gubernatora Iraku - Al-Hajjaj bin Yusuf ath-Thaqafi dygnitarza z Kufy *Oh, Ludu Iraku, Oh, Ludzie z Hipokryzji, Nazywam się Al-Hajjaj bin Yusuf ath-Thaqafi. Kiedy zdejmę turban, będziecie mnie znali. Widzę głowy, że dojrzały i muszą być zebrane, a ja je zbiorę.*

Były dyktator Iraku przyjął model siłowy panowania nad państwem oraz jego społeczeństwem. Mimo to od początku jego rządów istniała ambiwalencja w ocenie Saddama. Można z całkowitym przekonaniem stwierdzić, że był „uwielbianym tyranem”, *wypowiedział walkę analfabetyzmowi i przyznał kobietom wiele praw, które w innych krajach odebrał im islam. Poza tym wspierał produkcję ropy, a zyski z jej sprzedaży pomnożyły bogactwo narodu*⁹⁷. Mikhael Ramadan, sobowtór Saddama napisał, że *ludzie Zachodu nie potrafią zrozumieć popularności, jaką Saddam cieszy się wśród znacznej części społeczeństwa Iraku i podejrzewają, że jest to efekt irackiej propagandy. Częściowo mają rację, aby jednak w pełni zrozumieć to zjawisko, należy sięgnąć w głąb tragicznej historii tego regionu. Okaże się wtedy, że narody arabskie potrzebują silnych przywódców, a nie współczucia*⁹⁸.

Utwierdzeniem polityki siły oraz przemocy były publiczne gesty społeczności międzynarodowej oraz pochwała zachowań prodyktatorskich społeczeństwa dla Saddama Husajna. Saddam publicznie objął ojca, który zabił własnego syna za nielojalność wobec prezydenta. Dyktator upolitycyzował kulturę. Zaś reżim tłumiał każde wrażenie ludzkiej kreatywności oraz chęci działania, które nie stały w zgodzie z charakterem prowadzonej polityki S. Husajna. Tych, którzy złamali te zasady spotykała kara, za którą zapłacili życiem. Lojaliści partii Baas nadzorowali wszystkie aktywności kulturalne. Pół roku po upadku reżimu Saddama Husajna, Sayyar al-Jamil wyraził swoją opinię w gazecie Az-Zaman, w związku z wpływem dziesięcioletniej, ścisłej kontroli nad społeczeństwem oraz jego kulturą i tradycją. Okazuje się, że rozwój życia kulturalnego był sztucznie wyprodukowaną scentralizowaną propagandą. Większość irackich intelektualistów, pisarzy, poetów i artystów znalazła się na marginesie życia społecznego przez prawie cztery dekady. Iracka twórczość została zdominowana przez *skromne fragmenty nieistniejącej kultury, propagandę, sztuczne ogniste wiersze,*

⁹⁷ Por., L. Jahja, K. Wendl, Bejrut, 2005, s. 41.

⁹⁸ Zob., M. Ramadan, *W cieniu Saddama*, VideografII, Katowice 2001, s. 30.

które wychwalały i czciły spotkania polityczne, rząd w służbie dyktatu prezydenta⁹⁹. To w skrócie uzasadnia tezę Kanan Makiya zawartą w dziele „Pomnik: Sztuka i Wulgarność” w Iraku Saddama Husajna”. Dzieło opublikowane w 1991 roku przedstawia wysiłki Saddama ukierunkowane na pokazanie bohaterskich postaci islamu, roli schizmy między sunnitami i szyitami oraz postaci Saad`a bin Abi Waqqas, wczesnego arabskiego wojownika, który przyniósł islam do Iranu¹⁰⁰. Autor dzieła zastosował przewrotne podejście, by w podtekście pochwały kultu dla dyktatora pokazać słabości systemu.

Istotny wpływ na życie kulturalne Iraku miały sankcje Organizacji Narodów Zjednoczonych za rządów Saddama. W praktyce narzucone ograniczenia przyczyniły się do braku materiałów drukarskich w Iraku. Irak importował 100000 ton papieru rocznie, jednak wskutek ograniczeń ONZ ilość ta spadła o 90%¹⁰¹.

Polityczna izolacja oraz polityka rządu irackiego zawężyła możliwości irackich pisarzy, dziennikarzy, artystów jedynie do spotkań oraz twórczości poza ojczyzną. Przyczyniło się to do utworzenia tak zwanej kultury wygnania - *thaqafat al-kharij* oraz kultury krajowej - *thaqafat ad-dakhil*. Wydzielenie to spowodowało, iż przywiązanie Irakijczyków do zakorzenionych w nich niegdyś przekonań oraz wartości uległo marginalizacji. Kultura wygnania była bogatsza oraz krytyczna w stosunku do władz. Zaś kultura krajowa wygasła. Jedyne przejawy kultury oraz rozwoju zostały ograniczone do twórczości na potrzeby pochwały dyktatora oraz jego rządu.

Historycznie - poziom wykształcenia oraz twórczość Irakijczyków odzwierciedlały się w poezji, dramatach oraz literaturze pięknej. Dziedzictwo tradycji plemiennych ujawniała spontaniczność czy też publiczne odmawianie różańca. Niestety rządy Saddama Husajna oraz sankcje ONZ nie aktywizowały Irakijczyków do spontaniczności oraz rozwoju twórczości, czy aktywności obywatelskiej. Często pochwała władcy była najlepszym sposobem zdobycia nagrody finansowej oraz utrzymania rodziny w ciężkich czasach. Reżim Saddama nagradzał poetów, którzy chcieli chwalić Saddama jako przywódcę, uosabiającego chwałę, heroizm, dobroć, wspaniałość, a nawet prorocze postrzeganie przyszłości. Wojskowa przenikliwość Saddama stała się głównym tematem tak zwanej „kultury domu”¹⁰². Często nawiązywano do wojny irańsko-irackiej „Al-Qadisiya lub „Qadisiyat” Saddama, w której Arabowie pokonali Imperium Perskie. Iracka prasa używała w kontekście tej bitwy terminu „umm al-ma'arik”, czyli matka wszyst-

⁹⁹ Zob., *Az-Zaman*, Bagdad, październik 2003.

¹⁰⁰ Zob., K. Makiya, *The Monument: Art and Vulgarly in Saddam Hussein's Iraq* (tłumaczenie własne)

¹⁰¹ Zob., N. Omran, *Al-Mashhad ath-Thaqafi fi al-Iraq-dhid al-Hisar*, (tłumaczenie własne), Bagdad, październik 2001.

¹⁰² Ibidem.

kich bitew. Była ona wielokrotnie przypominana jako wyznacznik heroicznej walki armii Saddama przeciwko międzynarodowej koalicji również w stosunku do wojny w Umm al-Hawasum oraz wielu innych. Wszystkie walki stały się fundamentem twórczości epickiej, a ich przebieg ukazywał wspaniałość, waleczność oraz siłę armii Saddama.

Abbas al-Harbi, iracki pisarz, który został wygnany z kraju w 1997r. wystawił sztukę „The Renaissance (Al-Nahda)”, gdzie porównał reżim Saddama do *ideologicznego młotu, który uderzył w głowę irackiej kreatywności*¹⁰³. Zmiany społeczno - kulturowe miały na nowo szansę do odtworzenia się dopiero po upadku dyktatury S. Husajna. Wybuch kreatywności oraz eskalacja nadziei na powrót do przeszłości sprzed Saddama nastąpiły w kwietniu 2003 roku. Pomimo przemocy wielu intelektualistów wyszło z ukrycia. Inni, którzy milczeli przez dziesięciolecia z powodów politycznych, etnicznych, religijnych, zaczęli na nowo wyrażać się otwarcie. Otwarcie społeczne przeplatało się z przemocą oraz stratami. Należy podkreślić, iż brak „wolnej” kultury oraz twórczości był tożsamy ze względny spokojem oraz stanem stabilności społecznej, w której wszyscy obywatele byli równi. Wszyscy opowiadali się po jednej słusznej stronie i ufali jednemu przywódcy narodu. Sytuacja po 2003 roku nie była jednak tak optymistyczna. Ludzie poczuli strach i obawę przed nieznanym. Irakijczycy nie zostali nigdy nawet przyzwyczajeni do myśli, iż mogą żyć, jak chcą, robić, co chcą i mają sami o siebie zadbać. Naród iracki z jednej strony się cieszył, lecz nikt nie był w stanie odpowiedzieć na fundamentalne pytania... co dalej?

Społeczeństwo wyraża swoje opinie na forach internetowych oraz blogach, w których pojawiają się informacje: *Bagdad się pali, śmieci na ulicach, zwłoki są rozrzucone, wszystko jest pokryte czarnym dymem; Bagdad jedno z najpiękniejszych miast jest zjadane przez wilki i węże; Jesteśmy splamieni krwią i łzami*¹⁰⁴. Zjawisko to świadczy o swobodnym przepływie informacji.

Eskalacja przemocy doprowadziła do introspekcji wśród wielu czołowych intelektualistów irackich. Salah Hasan al-Silawi, który opisuje siebie jako specjalistę od mediów, napisał w gazecie codziennej As-Sabah, że przemoc charakteryzuje iracką osobowość i że *Irakijczycy nie różnią się od siebie niczym innym jak akceptowalną ilością przemocy, która charakteryzuje zachowanie każdego z nich*¹⁰⁵.

Można zaryzykować twierdzenie, że najswobodniejszy w historii okres dla Iraku przypada na czasy po upadku Saddama. Jednak po przeprowadzonych badaniach należy postawić tezę, że od 2003 roku rozpoczyna się jeden z najgorszych okresów oraz nieodwracalne zmiany zachowań spo-

¹⁰³ Zob., *Alefyaa.com*, (tłumaczenie własne) lipiec 2006.

¹⁰⁴ Por., *Alefyaa.com*, (tłumaczenie własne) luty 2006.

¹⁰⁵ Zob., *As-Sabah*, Bagdad, wrzesień 2006.

łeczno – kulturowych Irakijczyków, które negatywnie odbijają się na ich podejściu do polityki, rządów oraz jakichkolwiek zmian społecznych. Od tego czasu rośnie rozczarowanie i frustracja z powodu upadku rządu irackiego oraz wzrost niechęci do koalicji wielonarodowej, która miała z założenia zapewnić bezpieczeństwo oraz stabilność w Iraku. Ludzie otwarcie przyznają, że Saddam Husajn był *twardym dyktatorem i bezwzględny ale kochał swój kraj i swój lud – robił to dla ich dobra*¹⁰⁶. Zaś demokratyczne aspiracje są coraz częściej przedstawiane jako wzniosłe ideały zapisane krwią. Irakijczycy nie widzą żadnych pozytywnych zmian, jakie nastąpiły po obaleniu Saddama. Co gorsze zarzucają koalicji, że nikt nie liczył się z ich zdaniem i nie wziął pod uwagę racji irackiej. Stany Zjednoczone oraz koalicja są postrzegane jako najeźdźcy oraz okupanci Iraku, nie zaś jako pomoc oraz szansa na lepsze życie. Dynamika zmian społeczno – kulturowych w tym trudnym okresie jest również znacząca, Irakijczycy zwracają się w stronę swoich narodowych frontów wyzwolenia, które niegdyś nie były popularne, a propagowany przez nie sposób życia przypominał styl koczowniczy. Na nowo kochają byłego dyktatora, dostrzegają różnice w swoim codziennym życiu i widzą, jak ich życie się pogorszyło. Co więcej ludzie wracają do najprostszych i najbardziej dostępnych form buntu przeciw okupantowi. Tą formą staje się religia, która nie stoi w zgodzie z zachodnimi demokratycznymi ideami oraz niesionymi wartościami. Następuje powrót do religijności, w nadziei na to, że to wiara rzuci choć cień światła na zaistniałą sytuację. Co więcej, najszerzym poparciem cieszą się radykalne odłamy szyickiego islamu, które bardzo poważnie i krytycznie odnoszą się do interwencji świata zachodniego. Ludzie uciekają w nacjonalizm, fanatyzm.

Fanatycy religijni na nowo zdobywają wyznawców wśród Irakijczyków. Nauczają o moralności, jak powinno wyglądać prawdziwe muzułmańskie życie w zgodzie z Bogiem. W swoich publikacjach odnoszą się do kobiet oraz ich zachowań. Opisują cnotliwe kobiety, które dzięki zasłonie chronią swoją czystość i honor. Podkreślają kulturę małżeństwa i udowadniają, że w złych małżeństwach rodzą się zdeformowane i chore dzieci, zaś współżycie w godzinach popołudniowych może nieść ryzyko poczęcia zezowatych dzieci, zwłaszcza dziewczynek. Co ciekawe, nie dotyczy to chłopców. Syn poczęty w piątek w godzinach popołudniowych może być mówcą lub stać się sławny¹⁰⁷. Za czasów Saddama ruchy ekstremistyczne oraz fanatyzm religijny nie mogły się rozwijać, a co więcej, powyższe informacje nigdy się by nie ukazały. W obecnej sytuacji każdy pisze, co chce, a co gorsza, ludzie z braku motywacji, chęci oraz perspektyw na poprawę swojego życia wstępują do populistycznych organizacji i w dalszej perspektywie dają

¹⁰⁶ M. Ramadan, *W cieniu Saddama*, Videograf II, Katowice 2001, s. 217.

¹⁰⁷ Ibidem.

się oszukać i wykorzystać. Ciągłe aktualny pozostaje cytat *nędza religijna jest jednocześnie wyrazem rzeczywistej nędzy i protestem przeciw nędzy rzeczywistej. Religia jest westchnieniem uciśnionego stworzenia, sercem nieczułego świata, jest duszą bezdusznych stosunków. Religia jest opium ludu*¹⁰⁸. Fanatyzm religijny staje się substytutem rzeczywistego życia.

Duża część ludzi emigruje do krajów europejskich, gdzie swoimi sposobami przekazuje prawdę o tym, co się dzieje w Iraku, jak wygląda dążenie do wolności oraz demokracji. Powrót do religijności oraz sekularyzm ujawnia się w głównych ośrodkach Iraku, takich jak: Nadżafa, Shi'i, Karbala, Kufa, czy też Kadhimiya. Odnaleźć tam można powrót do dzieł oraz twórczości, które upamiętniają męczeństwo imama Husajna oraz ideał władcy Saddama Husajna. W 2009 roku media doniosły, że irackie władze chcą otworzyć muzeum poświęcone ich byłemu dyktatorowi.

Interwencja w Iraku dokonała jeszcze jednej istotnej zmiany w zachowaniach oraz w umysłach Irakijczyków. Jest nią strach, obawa. Ze względu na panujący klimat na Bliskim Wschodzie styl życia opierał się głównie na aktywności w nocy. Życie towarzyskie oraz handlowe odbywało się w nocy oraz wczesnych godzinach porannych. Irakijczycy ze wszystkich klas społecznych zbierali się wzdłuż rzeki Tygrys, aby cieszyć się „masguf”, czyli daniami ze świeżo pieczonej ryby, która jest jednym z przysmaków w Iraku. Z powodu zakazów i obaw związanych z bezpieczeństwem, wszystkie aktywności społeczne, takie jak wesela, pogrzeby, zakupy oraz imprezy kulturalne odbywają się w ciągu dnia¹⁰⁹.

Munathammat Bint ar-Rafidayn, czyli Organizacja Sióstr Mezopotamii publikuje również czasopisma, w których kobiety mogą wyrazić siebie bez żadnych ograniczeń oraz nacisków. Zachęca kobiety do udziału w życiu społecznym, kulturalnym i politycznym w celu przyspieszenia przemian demokratycznych i rozwoju wolnego społeczeństwa obywatelskiego¹¹⁰. Szansa ta nie jest jednak wykorzystywana, bowiem Irakijczycy obawiają się wypowiadać na głos swoje przekonania z uwagi na radykałów oraz ekstremistów, dla których mogliby stać się celem.

Wcześniej Irakijczycy obserwowali Egipt i podziwiali hollywoodzkie filmy. Szczególnie popularne były egipskie filmy akcji. Od upadku Saddama obawy związane z bezpieczeństwem, nieregularność dostępu do energii elektrycznej oraz islamistyczna presja ekstremistów doprowadziły do zamknięcia kin w całym Iraku¹¹¹. Mimo iż od 2008r. trwały starania, by ożywić

¹⁰⁸ K. Marks i F. Engels, Wybrane pisma filozoficzne 1844-1846, Przyczynek do krytyki heglowskiej filozofii prawa, KiW 1949.

¹⁰⁹ Zob., *Al-Kauthar*, Ahl al-Beit Foundation (tłumaczenie własne), Najaf, styczeń 2006.

¹¹⁰ Zob., Munathammat Bint ar-Rafidain, at <http://www.bentalrafedain.com/meen/nashtat/> (dostęp 10.01.2012)

¹¹¹ Por., Shakir al-Anbari, *Al-Hayat*, (tłumaczenie własne) luty 2006.

kino irackie, to niestety z dziewięćdziesięciu dziewięciu filmów wyprodukowanych w Iraku pozostało niewiele. Dobrym przykładem zmian społeczno – kulturowych w Iraku jest film „Fitna wa-Husn”, czyli „Urok i Piękno”. Pokazuje on jak społeczeństwo zmieniło się w okresie stabilizacji. W wielu filmach porównuje się złotą przeszłość – czasy panowania Saddama z dramatem teraźniejszości, pełnej krwi oraz obrazów wojennych. Birhan Shawi, Irakijczyk, pisarz, wskazuje na ciekawą zależność czas politycznych idoli skończył się wraz z Saddamem, zaś kulturowymi idolami pozostają ich duchy, które są zagrożeniem dla dusz i umysłów. Pozostawiają cień na kreatywności i myśleniu Irakijczyków. Łączy się to z faktem, iż irackie stacje telewizyjne są w dużej mierze związane lub finansowane przez partie polityczne lub inne kraje. Iracka telewizja w odczuciach społeczeństwa pokazuje *wystawę historycznych mumii oraz złotych czasów, które nigdy nie wróciła*¹¹². Ukazują się informacje o utraconych dziełach, symbolach, czy artefaktach kulturowych, które łączyły przeszłość z teraźniejszością. Obecnie tego brakuje, a sami ludzie nie do końca mogą się odnaleźć w nowych warunkach życia, pozostawieni własnym wyborom oraz przyglądając się obrazom katastrofy narodowej, brakowi kultury oraz pęknięciu cywilizacyjnemu. Każdy przejaw aktywności artystycznej to przejaw bólu, gniewu, zarzutu, okrucieństwa¹¹³.

Pomimo zagrożeń dla bezpieczeństwa, pojawiły się pewne formy aktywizacji społeczeństw. Pojawiły się wystawy w Iraku, sponsorowane przez Ministerstwo Kultury w Bagdadzie. Są to wystawy poświęcone kaligrafii¹¹⁴. Zaczęto organizować Iracki Fashion House, który wystawiał tkaniny i ubrania¹¹⁵. Ministerstwo Kultury zorganizowało także wystawę fotografii pod nazwą „Aspiracje dla Pokoju”. Ekspozowane fotografie ukazują różne aspekty życia Irakijczyków. Uwidaczniają miłość Irakijczyków do swojego kraju, pomimo *wyzwań politycznych, które codziennie w nich uderzają*¹¹⁶.

Dynamika przemian społeczno – kulturowych w Iraku stanowi paradoks. Z jednej strony, powołuje się na osiągnięcia wielkich cywilizacji, a z drugiej strony współczesna historia Iraku naznaczona jest przez przemoc, wojnę oraz niezgodę. Być może rozwiązaniem tej dynamiki jest wyjaśnienie Al-Ward`i, który stwierdza, że iracka kultura jest w istocie kulturą Beduinów, że chodzi o pokój jako tymczasowe zjawisko oraz o konflikt wpi-

¹¹² Burhan Shawi, *Fi Mulabasat ath-Thaqafa al-Iraqiya—Al-Asnam as-Siyasiya Wa al-Asnam Althqafiya*, as provided by e-mail from sources in Baghdad. There is no date or publisher provided, but it is clearly written after the March-April 2003 invasion.

¹¹³ Por., *Al-Mada*, (tłumaczenie własne) styczeń 2006.

¹¹⁴ Kaligrafia jest jedną z najważniejszych form sztuki islamskiej, co odzwierciedla się nie tylko w druku Koranu, ale także w meczetach, zabytkach, budowlach, dywanach i różnych dziełach sztuki. W mediach, logo telewizji Al-Jazeera satelitarną, w kształcie kuli, jest dobrym przykładem pięknej kaligrafii.

¹¹⁵ Ministry of Culture, Republic of Iraq, news release, May 3, 2006.

¹¹⁶ Zob., *Al-Mada*, (tłumaczenie własne) luty 2006.

sany na stałe w życie codzienne. Abd al-Khaliq Husajn uznał, że Irakijczycy są ludźmi niezgody i dwulicowości, różnią się od innych ludzi skłonnością do nadmiernej przemocy¹¹⁷. Niestety, wiele z tych aktów przemocy jest widocznych współcześnie. Przemoc i terror wykorzystują islamscy ekstremiści oraz fanatycy wobec intelektualistów i ludzi aktywizujących się społecznie i kulturowo. Niemniej jednak, pomimo przemocy i trzydziestu pięciu lat totalitarnej władzy partii Baas, iraccy artyści, poeci, pisarze nadal tworzą zarówno wewnątrz, jak i poza Irakiem. Walka o przetrwanie kultury cały czas trwa, choć nie jest tak intensywna jak skierowana przeciwko niej przemoc.

Jak w takim razie można zdiagnozować obecne problemy w Iraku, czy można rozgraniczać sprawy polityczne społeczne i gospodarcze? Możemy postawić tezę, że jest to niewykonalne, a co więcej, wszystkie te komponenty istotnie się uzupełniają. Do obecnych problemów Iraku, znacząco wpływających na zmiany społeczno – kulturowe, można zaliczyć:

- znaczący stopień bezrobocia,
- przemoc,
- korupcję,
- napięcia pomiędzy Arabami a Kurdami,
- konflikty między sunnitami a szyitami,
- impas polityczny,
- zły stan gospodarki,
- destabilizację państwa,
- wpływy partii Baas,
- działalność uchodźców irackich¹¹⁸,
- rozwój organizacji rebelianckich i terrorystycznych,
- wiele innych czynników, trudnych do sklasyfikowania.

Przykładem wszechobecnej destabilizacji świadczącym o porażce operacji jest m.in. nakaz aresztowania wiceprezydenta Iraku - Tariqa al-Hashimiego. Został oskarżony o stworzenie tzw. szwadronu śmierci, który miał za zadanie mordować pracowników rządowych oraz oficerów służb bezpieczeństwa. Problem się pogłębił, gdy okazało się, iż wiceprezydent jest sunnitą, zaś większość parlamentu stanowią szyici. Kolejno pojawiały się wzajemne oskarżenia, którym nie ma końca. Al – Hashimi oskarża z kolei rząd o użycie służb bezpieczeństwa do zwalczania grup religijnych, czyli sunnitów oraz opozycjonistów. Opozycjoniści zostali uznani przez większość rządu za organizacje terrorystyczne. Jedna i druga strona oskarżają się o zamachy bombowe, prześladowania wyznaniowe etc. Pro-

¹¹⁷ A. Khaliq Husayn, *Al-kharab al-bashari fil-Iraq, Elach* (tłumaczenie własne), marzec 2006.

¹¹⁸ Zob., T.Gustavsberg tłum. Ewa Cylwik, *Le monde diplomatique: Zapomniani uchodźcy*, <http://monde-diplomatique.pl/LMD31/index.php?id=10>, (dostęp 26.01.2012).

blematyczne wydaje się nawet funkcjonowanie Irackich Sił Bezpieczeństwa. W tej sytuacji prawdopodobny jest ich rozłam z uwagi na podziały wyznaniowe: Kurdów, Sunnitów, Szytów.

Według oczekiwań członków koalicji sytuacja powinna się zacząć stabilizować od momentu jej wejścia na terytorium Iraku w 2003r. Okazało się jednak, że było to tylko pogorszenie sytuacji Irakijczyków, ponieważ poziom życia obniżył się w stosunku do ich oczekiwań.

Mimo niestabilnej sytuacji w Iraku wojska amerykańskie zaczęły się wycofywać od 31 sierpnia 2010 roku. Liczba amerykańskich żołnierzy ze 112 tys. została zredukowana do około 50 tys. Data ta stanowiła również wyznacznik zakończenia misji bojowej w Iraku¹¹⁹. Kolejnym etapem misji były tzw. zadania doradcze. Armia amerykańska miała szkolić irackie siły, wspierać działania niemilitarne, zapewniać bezpieczeństwo cywilom i zespołom odbudowy Iraku. Jedynie akcje antyterrorystyczne w praktyce miały charakter bojowy. Pod koniec 2011r. roku Stany Zjednoczone zadeklarowały koniec amerykańskiej operacji w Iraku¹²⁰. Prezydent Stanów Zjednoczonych oznajmił, że w Iraku udało się zrealizować strategię USA, by zakończyć wojnę. Nie oznacza to jednak całkowitej rezygnacji USA z interesów na terytorium Iraku. W dalszym ciągu w Bagdadzie znajduje się największa ambasada na świecie. Pracuje w niej około 18 tysięcy ludzi. Większość z pracowników to służba cywilna, niewielkim odsetkiem są dyplomaci. Ponadto około 5000 osób znajduje się w Bagdadzie, gdzie funkcjonują tak zwane *armed private security contractors*, czyli prywatne organizacje wojskowe, takie jak *Triple Canopy*, *Global* oraz *Academi*¹²¹ (była *Blackwater*). Ponadto Departament Obrony USA utworzył Biuro Współpracy w Dziedzinie Bezpieczeństwa w Iraku. Biuro będzie działać w Bagdadzie pod auspicjami USA. Zatrudni około 150 osób, których zadaniem będzie szkolić irackie lotnictwo wojskowe. Ponadto iracki rząd zakupił od USA broń i wyposażenie wojskowe.

Interwencja międzynarodowa w Iraku miała być kolejnym – po kampanii afgańskiej – ogniwem w walce z terroryzmem globalnym. Kryzys iracki narastał już od 1991 roku. Nie udało się go opanować na drodze dyplomatycznej, środkami politycznymi. Porażkę poniosła ONZ, która nie potrafiła podjąć jednolitych i zdecydowanych działań na rzecz rozwiązania kryzysu. W rezultacie doszło do utworzenia koalicji ad hoc i zastosowania środków

¹¹⁹ Ceremonia wyjścia żołnierzy amerykańskich z Iraku <http://www.nytimes.com/slideshow> (dostęp: 15.12.2011)

¹²⁰ 14 grudnia 2011 roku prezydent USA Barack Obama zadeklarował, że amerykańska misja w Iraku dobiegła końca

¹²¹ Spółka wcześniej znana jako Blackwater - najbardziej niesławna prywatna korporacja ochroniarska postanowiła się przemianować. Teraz jest "dostawcą rozwiązań bezpieczeństwa", chce zmyć skazy (między innymi z 2007r.), przyjmując nową nazwę "Academi".

militarnych, które spowodowały znaczące zmiany dla całego narodu irackiego.

W 2005r. zmiany w Iraku były nazywane purpurową rewolucją¹²². Czy rewolucja się powiodła, czy z perspektywy czasu można określić to, co się zmieniło w Iraku?

Od 2003 roku w Iraku można określić następujące obszary społeczno – kulturowe, w których doszło do zmian:

- feminizm,
- religia,
- aktywizacja społeczna,
- twórczość (poezja, sztuka),
- rola państw Zachodu,
- postrzeganie demokracji,
- rola USA.

Zmiana społeczna, jaka nastąpiła w Iraku, jest niezwykle łatwo dostrzegalna. Zachowania społeczne, uznawane kiedyś za niemoralne, niedozwolone i niegodne, obecnie należą do codzienności. Można stwierdzić, że Irakijczycy zrobili się bardziej tolerancyjni i wyrozumiali z uwagi na biedę, jaka ich spotkała oraz skutki wojny. Ulice miast Iraku są obecnie pełne biedoty, żebraków, głodnych dzieci oraz prostytutek. Jeszcze nie tak dawno było to w Iraku nie do pomyślenia - *haram*. Natomiast teraz okazuje się, że sankcje gospodarcze nie tylko zniszczyły gospodarcze zaplecze, ale także poważnie zdeformowały stosunki społeczne, w tym tradycyjną, iracką rodzinę. Z powodu braku pieniędzy wiele samotnych matek, podejmuje się prostytucji. Ludzie na ulicach sprzedają ostatnie wartościowe przedmioty w nadziei, że utrzymają swoją rodzinę. Irakijczycy nie myślą już o zapewnieniu swoim dzieciom właściwej edukacji, o książkach, o uczeniu wrażliwości na piękno i dobro – został jedynie instynkt samozachowawczy, często brutalny i nieznający litości.

Zubożenie społeczeństwa jest również wynikiem ogromnej dewaluacji, jaka miała miejsce w Iraku. W 1990 roku za jeden dinar płacono trzy dolary amerykańskie, zaś obecnie trzeba wydać 1500 dinarów, by kupić jednego dolara. Dewaluacja doprowadziła do bankructwa nie tylko większość prywatnych firm irackich, ale także w stosunkowo krótkim czasie pozbawiła oszczędności iracką klasę średnią: nauczycieli, inżynierów, techników, naukowców, drobnych przedsiębiorców itd. Dziś zdecydowana większość nauczycieli pracuje obecnie na dwóch etatach, rano uczą w szkołach, a wieczorami jeżdżą taksówkami, sprzątają biura itd¹²³.

¹²² Określenie "purpurowa" pochodzi od koloru tuszu, jaki pozostawał na kciukach Irakijczyków jako dowód, iż brali oni udział w pierwszych demokratycznych wyborach parlamentarnych w Iraku w 2005 roku.

¹²³ Zbyszek Koreywo, Irak – samotna śmierć, Warszawa 2007, s.45-49.

Skutki tego stanu rzeczy są oczywiste. Niedouczone pokolenie, wyrwane z tradycyjnej rodziny, często bez ojca lub matki, zmuszone do poszukiwania źródeł dochodu. Nie tak dawno Irak nie znał problemów kryminalnych zachowań nastolatków, prostytucji młodych dziewcząt, a obecnie są one codziennością.

Osoby, które nie widzą już nadziei na lepsze życie, starają się emigrować do innych krajów. Blokada gospodarcza spowodowała zanik przedsiębiorczości oraz aktywizacji społecznej. Już teraz jest to jedno z potencjalnych zagrożeń dla Iraku. Ponadto w Iraku produkuje się jedynie 40% tego, co wytwarzano przed 1990 rokiem. Powoduje to poważne utrudnienia w pracy we wszystkich sektorach gospodarki oraz finansów.

W perspektywie pojawia się kolejna wizja państwa – okupanta Iraku, którym jest Iran. Teheran zaczął ingerować w iracką politykę wewnętrzną, sponсорuje milicję, wspiera podziały partii politycznych i wysłał swoje własne siły do tego kraju. Irański Oddział Quds może mieć pełne pole manewru oraz możliwość.

Wnioski ze wstępnej analizy przemian społeczno kulturowych w Iraku wskazują, że Irakijczycy nie są zadowoleni ze skutków operacji „Iracka Wolność”. Zarówno poziom ich życia, jak i bezpieczeństwa obniżyły się. Społeczeństwo jest niezadowolone ze zmian, które nastąpiły. Dzisiejszy poziom życia Irakijczyków okazał się niższy od ich oczekiwań.

Analysis of Cultural Transformation Dynamics in Iraq

Abstract: Due to the common use of mass media, such as the Internet and mobile phones, transformations taking place in Arab countries can be seen. The Arab Spring is one of their current examples, as well as its consequences, opportunities and threats.

The conclusions drawn from contemporary operations and conditions in which they are conducted show that their character is influenced by changes in international relations, as well as the dynamics of cultural and social transformations. The policy to ensure the common security level is an inseparable factor coexisting with multicultural conditions. At the same time, cultural transformations are also one of the effects of crisis response operations.

Therefore, 12 years after the end of Operation Iraqi Freedom, it is justifiable to carry out the assessment of effects brought about in Iraq in the context of cultural and political transformations in the modern world.